

Ədalət TAHİRZADƏ

**“KİTABİ –
DƏDƏ QORQUD”UN
FACİƏSİ**

2002
729

1120
T17

Ədalət TAHİRZADƏ

“KİTABİ-
DƏDƏ QORQUD”UN
FACİƏSİ

41642

71132

“Kür” nəşriyyatı
Bakı – 2002

M. F. Axundov adlı
Azərbaycan Dövlət
KİTABXANASI

1120 (2=A3) + 73 (2A)

Elmi redaktor:
Kamil Vəli NƏRİMANOĞLU,
filologiya elmləri doktoru, professor

Bilgisayar dizayni
Şəmsir TEYMUROĞLU'nundur

Ədalət TAHİRZADƏ.
"Kitabi-Dədə Qorqud"un faciəsi.
Bakı. "Kür" nəşriyyatı, 2002. 32 səh.

Bu kitabıça Sovet İttifaqının və Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının başçısı I.V.Stalin, Sov.IKP Siyasi Bürosunun üzvləri L.P.Beriya və A.I.Mikoyandan ibarət üçlüyün ulu babalarımız olan oğuzların igitlik və bahadırlığından danişan qədim söz incəmiz "Kitabi-Dədə Qorqud"u biryolluq məhv etməkçün Azərbaycan və Türkmenistanda yerli kommunist rohbarların əliyə dəstəni qadağan etmələrinin və ona qarşı necə amansız tövliqat kampaniyası təşkil etmələrinin, başqa sözlə, əsərin repressiyasının tarixini həsr olunub.

Kitabıca ali və orta məktəb müəllimləri, elmi işçilər, aspirantlar, tələbə və şagirdlər üçün nozardə tutulub.

T 4702060100 - 016
061 - 2002

© Ədalət TAHİRZADƏ

MÜƏLLİFDƏN

KOMMUNİST PARTİYASI 1951-in 24 mayında Azərbaycanda, 14 avqustundasən Türkmenistanda oğuz türklərinin sərəfli keçmişini öks etdirən qədim "Kitabi-Dədə Qorqud" a ölüm hökmü oxudu. STALİN - MİKOYAN - BERİYA üçlüyü istənilən ağaya və istənilən məzəhəbə qulluq göstərməyə hazır olan qorxaq, məsləksiz və rəzil yerli başçıların əliylə bu hökmü gerçəkləşdirməyə çalışdı.

1991-in sonunda «Kəndi əslim, kəndi köküm söyməyim yox! "Kitabi-Dədə Qorqud" da "xalq düşməni" çıxmışdır...» adlı geniş bir məqalə yazaraq kommunistlərin qədim söz abidəmizə necə divan tutduğunu açıqladım və yazımı "YENİ FİKİR" qəzetində (12, 19, 26 dekabr 1991, 10 yanvar 1992) dərc etdirdim. Baş redaktor, professor Kamil Vəli Nərimanoğlumun sıfarişiyilə 1997-də "KİTABI-DƏDƏ QORQUD" ENSİKLOPEDİYASI üçün dəstəmin faciə tarixini ümumi şəkildə araşdırdım və bu zaman onun Türkmenistanda da necə yasaqlanmasının incələdildim. KDQ-nin 1300 illiyinin Bakıda bayram edildiyi çağda "AZADLIQ" qəzetində (21 may 1999) «Kitabi-Dədə Qorqud"un faciəsi» adlı bir məqaləm də çıxdı.

Cox təəssüf ki, "Kitabi-Dədə Qorqud"un repressiya tarixindən həm müəllimlərimiz, həm də tələbə və şagirdlərimiz, bütövlükdə götürsək indiki nəslimizin qətiyyən xəbəri yoxdur, cünki istor ali, istərsə də orta məktəb dərsliklərində bu barədə heç nə yazılmayıb. Bu boşluğu doldurmaqçün əlinizdə tutduğunuz bu kitabıcanı oxucularımıza ərməğan etməyi qərara aldiq.

Bu əsər nəşrə hazırlanarkən "YENİ FİKİR" və "AZADLIQ" qəzeti lərində çıxmış məqalələrin ümumi mətnində ciddi düzəlişlər aparıldı və o, demək olar ki, yenidən işlənildi. İnanmaq istərdik ki, bu kitabça xüsusən əski ağız ədəbiyyatımızı övladlarımıza sevə-sevə öyrədən əməksevər ədəbiyyat müəllimlərimizin əlindən tutacaq.

Mənimlə az qala eyni gündə dünyaya gəlmış bu nəhs yaşidimin - "Dədə Qorqud" faciəsinin indiyədək gizlədilmiş tarixini öyrənərkən hökmədar qılıncı qarşısında belə vicdanına xəyanət etməmiş Azərbaycan oğullarıyla üzləşəndə, adı çəkilən zaman milyonlarca insanın qorxudan tır-tır əsməyə başladığı amansız cəlladılara hətta o ağır illərin özündə də baş əyməmiş, özünü el mənəviyyatı yolunda şəhid etməyə hazır olmuş, bununla "Kitabi-Dədə Qorqud"un ölüm cəzasını 6 il həbsə dəyişdirməyi bacarmış və bir çox mənəvi dəyərlərimizi də ölümdən qurtarmış ərdəmli Azərbaycan alımlorının varlığını görəndə köksüm dolusu öyünmüş, ürəyim dolusu sevinmişəm. Oğuzları söyərsə onu əsirlilikdən buraxacağına söz vermiş gavur Təkərun qarşısında "KƏNDİ ƏSLİM, KƏNDİ KÖKÜM SÖYMƏYİM YOX!" söyləyərək ölümü şərəfsiz yaşayışdan üstün tutmuş bahadir oğuz ərəni QAZAN XAN'a bənzətdiyim həmin dəyərli kişilərin - Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü HƏMİD ARASLI'nın və Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü ƏBDÜLƏZƏL DƏMİRÇİZADƏ'nin xatirələrinə bağışlayıram bu yazımı.

20 iyul 2000.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un faciəsi

5

"AMANSIZLIQLA İFŞA ETMƏK VƏ DİVAN TUTMAQ LAZIMDIR!"

Özünüüz necəsinizə
o cür də idarə edilirsınız;
başçınız öz içərinizdəki adamlardan çıxır.

Məhəmməd peyğəmbər

"Kitabi-Dədə Qorqud" u tarixin hansı dönəmində, necə aradan götürüldülər ki, onu qorumağa Azərbaycan ziyalısının gücü çatmadı? Bu sorğuya düzgün cavab verə bilməkçün gəlin həmin dövrün ictimai-siyasi durumuna birlikdə göz yetirək.

1951. Faşist Hitler'i yenən, məğlub edən faşist Stalin kainatların Yaradıcısı olan gerçək ALLAHa qarşı müharibə etmiş allahsız KOMMUNİST imperiyasının şoriksiz Baş Allah'ına çevrilib - onun ağızından çıxan hər cümlə, hər söz Qur'an ayası kimi əzberlədilərək ölkənin qanunvericilik aktları yerinə işlədir, milyon-milyon insanın taleyi onlar həll edir. *Ən Ulu Allahlar* la -- Marks və Engels'lə *Ulu Allah* in -- Lenin'in birgə yaratdığı çoxallahlı KOMMUNİZM DİNİ ni - ona iman göttirməyənləri, münafıqları, müşrikləri və şokkakları nəsillikən ucdantutma qırdırı, varlanmağı cinayot sayan, xüsusü mülkiyyəti və ticarəti lənətləyən, özünün ehkamlarına uyğun gəlməyən bütün düşüncələri küfr sayaraq yasaqlayan bu qansevər və ölümsevər dini Baş Allah ikinci dünya savaşından sonra bir çox dünya ölkələrində də yaymağa başlayıb. Baş Allaha PƏRƏSTİŞ, *xırda allahlar* a (Siyasi Büro üzvlərinə), yerli kahin lərə (respublikaların birinci katiblərinə və başqa rəhbərlərinə) sözsüz İTAƏT, qara kütlönin ən müxtəlis statuslu qondarma allahlarla "sarsılmaz YEKDİLLİYYİ" artıq KOMMUNİZM DİNİ ŞƏRİƏTİ'nin özülünə çevrilib. Baş Allahın yer üzündəki bütün bəndələrin xilaskarı olduğuna və cənnəti onlara elə bu dünyada qismət etdiyinə şokk götürənlər, onun dünyada ən bəndəsevər, ən ədalətli, ən dahi, ən güclü, ən qorxmaz, ən sülhsevər... olduğuna inanmayanlar xırda allahlar Molotov, Jdanov, Mikoyan, Kaqanoviç, Malenkov, Voroşilov, Beriya, Xruşşov vo başqalarının əliyə hələ 1937-39-da möhv edilib, onların nəşli

kosılıb. Kütləvi qırğınlar, sürgünlər firtınasının 1948-dən başlanmış ikinci güclü dalğasına davam etməkdədir.

Çoxallahlı KOMMUNİZM DİNİ yayıldığca onun insan təbiətinə düz gəlmədiyini, sağlam düşüncəni qəbul etməyən donuq chkmaldardan ibarət olduğunu, opponentləriylə bütün mübahisələri yalnız rəqibini öldürərək susdurmaqla, onu ləkələməklə həll etməyə can atan cəhalətçil faşist ideologiyası olduğunu anlayan ziyahıların başının kəsilməsinin ikinci dövrəsi getməkdədir. 1937-39-dan salamat çıxmış aydınlar yerli kahinlərin - Bağırov'ların əliylə yenidən məhv edilməkdədir.

1951. Hakimiyət məbədində Baş Allah, onun qarşısında diz çökmüş xırda allahlar, bir də dilsiz-ağzsız, müti kahinlər qalıb. Kafirlər və müşriklər yoxdur - onların hamısı ya güllələnib, ya da Sibirin gedərgəlməz buzlaqlarında "zərərsizləşdirilib". Bütün bəndələr indi allahlarla tam yekdildir. Çar Rusiyasının zülmətindən çıxan, gerçək ALLAH'dan zorla uzaqlaşdırılmış başdan-başa cahil kütłə yalnız qondarma allahlar və kahinlərin yazdıqlarını oxumağa yetəcək qədər savadlandırılıb. "Qılınc kommunistləri"nin yardımıyla o, yeni dini cəhalətin - KOMMUNİZM FANATİZMİ'nin çıxılmaz girdabına battıb.

Baş Allaha pəroştiş, onun tabeliyindəki xırda allahlara və kahinlərə itaat istənilən səviyyədədir. Sırazi komunist bəndələrin və qara kütłənin məlumatsızlığını öz dirlərinin başlıca güc qaynağına çevirən allahsız KOMMUNİST ALLAHLAR çox az sayda buraxdıqları qəzet-jurnalları yalnız Baş Allahın tərifinə, onun ölməz, dahiyanə saydıqları ideyalarının yayılmasına həsr edirlər. Qəzetlərin ilk sohifələri günaşını Baş Allahın iri portretləriylə bəzədirilir. Ulu Allahla onun qoşa şəkillərindənə ya Baş Allah öndə, Ulu Allah arxada, ya da Baş Allah böyük, Ulu Allah kiçik təsvir edilir. Bütün yazılar Baş Allahdan götürülən aya lərlə doludur (Ulu Allah heç yada da düşmür); ayələrsiz başlanan, onlarla bəzədilməyən yazılar savadsız, etibarsız sayılır.

1951. Fevralın 18-də KOMMUNİST ALLAHLAR'la bəndələrin böyük bərə ibadəti olacaq - bütün müttəfiq respublikaların Ali Sovetlərinə seçilər keçiriləcək. Bu ibadət allahların nə qədər güclü, onların bəndələrinin nə qədər mö'min, kaşırlorla müşriklorinsə nə qədər zəif və miskin olduğunu göstərəcək.

Bütün respublikaların bütün şəhərlərində Baş Allah deputatlığı ilk namizəd göstərilir. "Stalinneft" trestinin ustası **Mirzə Bədirxanov**'sa Azərbaycan xalqının arzusunu belə ifadə edir:

"Mən müdrik rəhbər və müəllimimiz, bütün zəmanələrin və xalqların (burada və bundan sonra mətnlərdəki bütün seçdirmələr mənimdir - Ə.T.) *ən böyük sərkərdəsi, bütün dünyada sülhün bayraqdarı İosif Vissarionoviç Stalin yoldaşı Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputatlığa namizəd göstərməyi təklif edirəm. (Gurultulu və sürəkli alqışlar, hamı ayağa qalxır. Hər tərəfdən "Böyük Stalinə eşq olsun!", "Yaşasın azizimiz Stalin!" təbrik səsləri ucalır)"* ("Kommunist" qəzeti, 10 yanvar 1951).

Təklif **yekdilliklə** qəbul olunur.

Respublikaların iri şəhərlərində xırda allahların da namizədliyi irəli sürürlər: Bakıda "Leninneft" **Molotov**'u, "Orconikidzeneft" **Malenkov**'u, Beriya dairəsi **Beriya**'ni, Şmidt dairəsi **Mikoyan**'ı **yekdilliklə** deputat görmək istəyir.

Yerli kahinə növbə ən sonda yetişir: "Neftayırma" seçki dairəsi **Mircəfər Bağırov**'a **yekdilliklə** öz sevgisini yetirir, onu seçəcəyini bildirir. Bu haqda məlumat qəzetlərin gözə çarpmayan bir küncündə, hayküsüz verilir.

Dinlərinin icazəsiylə öz sahıqlarında özlərinə heykəller ucaldan, adlarını şəhərlərə, kəndlərə, saysız-hesabsız müəssisələrə qoyduran KOMMUNİST allahların və kahinlərin öz bəndəleriylə birgə ibadəti böyük uğurla başa çatdı - bütün respublikalarda bəndələrin 99,99 faizi (!!!) ibadətdə iştirak etdi (Azərbaycanda 1.725.600 seçicidən vur-tut 135-i seçkiyə gələ bilmədi!), təkcə Qırğızistanda bu sevgi dörəcəsi 99,77, Estoniyada isə 99,89 faizə düşdü. (Ə.Vəzirov'un və A.Mütəllibov'un dövründə keçirilən parlament seçkilərindəki 98,5 faizləri kommunizmin bu dini ənənələrinin ölməzliyini göstərdi).

1951. "Bütün zəmanələrin və xalqların rəhbəri"nin atalıq qayğısı, dünyanın on yaxşı demokratiyasının bəxş etdiyi ağ günər sayısında xalq o qədər bəxtovordır ki, onun xoşbəxtliyinə şübhə edənləri özü didib-parçalamağa, daşqalaq etməyə hazırlıdır. Xalq hər yerdə və hər zaman sonsuz sevinc içərisindədir. Buna inanmayanlar "Kommunist" qəzeti 1 yanvar 1951 tarixli nömrəsindəki fotoya baxa bilərlər. Həmin tarixi sənət əsərində görürük ki, Neft daşlarının dincəlməyə çıxmış şohlələri o dörəcədə xoşbəxtlirlər ki, açıq donızdə estakadaların üstüylə yeriyon neftçi **M.Cəlilov** tarçı, onun bütün qəm-kədəri unutmuş iş yoldaşları dəniz dalğalarının qulaqbatarıcı gurultusunu eşidilməz edən bu ecəzkar müsiqidən zövq alırlar...

1951. "Qılınc kommunistləri" və onların tərbiyə etdiyi xalq yalnız Baş Allahn ideyaları çörçivesində düşünür və bununla da fuxr edir. Dahi rəhbərin bir il qabaq nəşrdən çıxmış "*Marksizm və dilçilik*" əsərinin yubileyi Sovetlər Birliyinin hər qarışında bayram edilir. KOMMUNİST'lərin tam nəzarətindəki bütün humanitar elmlərin inkişaf yolları indi də bu əsərin hökmərinə uyğunlaşdırılır. Təbii ki, Azərbaycanda da bu kitabı cılğınlıqla bugünüümüzün və gələcəyimizin xilaskarı sayırlar. Və nağılsayaq, əsatirlərdən yoğrulmuş həmin gələcəyin ilgimləri isərisində neço-neçə alim gələcəksizləşir, "*Kitabi-Dədə Qorqud*"ların gerçek faciosu yaranır...

Elmdə tarixi-müqayisəli öyrənmə üsulunu, genetikam, kibernetikanı "xalq düşməni" sayaraq qadağan etmiş Baş Allahn yerli kahini **Bağırıov** da ağasının yoluyla gedərək "öz" respublikasında milli elmi inkişaf etdirməkçün gördüyü işlərdən qururla danışır:

«1950-ci il üçün elmi-tədqiqat işləri planında nəzərdə tutulan 199 mövzudan 76-sı heç bir elmi və əməli qiyməti olmadığını görə plandan çıxarılmışdır. Elmi-tədqiqat işləri planlarında "Azərbaycanda turacın bioloji və təsərrüfat əhəmiyyəti", yaxud "Abşeronda toy adətləri" kimi "vacib" və "elmi" mövzular var idi. (Güllişmə)» ("Kommunist" qəzeti, 26 may 1951).

Böli, 1951 sağlam beyinin, doğru düşüncənin, gerçek elmin lağası qoyulması iliydi. Həm də həmin lağları cəidənlərdən heç kəsin gülməmək hüququ yoxdu - bu onların KOMMUNİZM DİNİ qarşısında vəzifə borcuydu.

Ancaq kahin "*BOLŞEVİKLƏR PARTİYASI... sosializmin bütün dünyada qələbəsindən sonra millət və dillərin birləşə biləcəyi haqqında Stalin yoldaşın göstərişini rəhbər tutaraq ölkəmizdəki xalqların hərtərəfli inkişaf etdirilməsi... məqsədini güdən milli siyaseti ardıcılıqla həyata keçirməkdədir*" ("*Təbliğatçı*" jurnalı, 1951, №11, 24-cü soh.) deyəndən gülüşünü böğmayanların özü boğula bilərdi!

1951. Xırda allah **Jdanov**'un "*Zvezda*" və "*Leningrad*" jurnallarını tənqid etməsinin beş illiyi bayram edilir. Mühərrib qurtarandan sonra KOMMUNİST ALLAHLAR'ın hakimiyətinə qorxu tərədə biləcək yeni "xalq düşmənleri"nin ovuna başlamaqdən ötrü sığnala çevrilən bu tənqidlə həm 1937-1949-dan sağ-salamat qurtula bilmiş, həm də son illərdə yetişmiş aydınlarla ikinci dofa şüphəgə çökilir.

Azərbaycanda qəzet və jurnalların əksəriyyəti yeno redaktorsuz qalıb, "*redaksiya heyəti*" imzası altında çıxır. Bütün mətbuat həmişə olduğu kimi indi də KOMMUNİST PARTİYASI'nın nəzarəti altındadır və yalnız onun istəyinə uyğun yazıır. Bu partiyanın orqanı olan "*Kommunist*" qəzeti bütün kütləvi informasiya vasitələrinə prokurorluq edir; onun redaktorları iki gündən bir "xalq düşməni" eñlən edilərək dəyişdirilsələr də vəzifədə olduqları anda onlarda MK katibi gücü var. Bu qozetdəki (ümumən mətbuatdakı) hər hansı tənqid MK-nin rəyi deməkdir və məhkəmə hökmüñə bərabərdir - kimin adı mətbuatda hallanıbsa, deməli, Mərkəzi Komito artıq onun "kitabını bağlayıb".

Tənqid xüsusən "xalq düşmənleri"ni ortaya çıxarmaqdə ovozsız vasitədir. (Daha doğrusu, məhkəmənin çıxaracağı ölüm, yaxud həbs cəzası haqqında hökmər onca qozet sohifələrində məqalo şəklində ictimai rə'yə çatdırır, bir müddət sonra iso hamı bu hökmərin necə gerçekleşdiyinin şahidi olurdu). Bir çox "xalq düşmənleri"nin öz dilindən yapışmaqçınso KOMMUNİST ALLAHLAR hamiya özünü tənqid planı da qoydurub.

Bu çağın yazılarına on uyarlı örnəklərdən biri:

"Gönc yazılıclardan İsa Hüseynovun "İnqilab və mədəniyyət" jurnalında çap olunmuş "Bizim qızlar" povesti də həyat həqiqətini təhrif edən, baramaçlışı yüksəltmək sahəsində partiya və hökumət qurarmı ditzgün izah etməyən əsərdir" ("İnqilab və mədəniyyət" jurnalı, 1951, №7, 6-cı soh.).

Bu tənqid İsa Hüseynova ciddi xəbərdarlıqdır və onu müdafiə etmək siyasi sayıqlığı itirmək sayılacaq.

1951. Ölkədə hamı **yekdildir**. Hamı eyni cür - bolşevikcəsinə və eyni şeyi - bütün dünyada sosializmin qələbəsini və yaxın-uzaqlığı hələ qəti bilinməyən gələcəkdə kommunizmin qurulacağını düşünür. Hamı eyni cür - *əmək intizamı*'na ciddi oməl edərək işləyir, çünki işə üzrsüz bir neçə dəqiqə gecikən hər kəs bir neçə il həbsdə yata bilər. Hamı eyni cür - mənfur kapitaldan maksimum töcrid olunaraq yaşayır, çünki yüksək maaş almaq və rahatlıq içərisində yaşamaq haqqında düşüncələr azığın kapitalistlərin qudurğan oxlaqının möhsulu kimi təlqin edilir.

Ancaq, nədənsə, hamı bir-birindən bərk qorxur - hotta ata-əğulən, qardaş bacının, bacı ananın yanında ürok sözünü danişa bilmir. KOMMUNİSTLƏR ölkəni və xalqı əslində elə bu total qorxuya idarə edirlər. Özü də, qorxan təkcə qara kütə deyil - Baş Allah xırda allahların ona qəsd edəcəyindən, xırda allahlar Baş Allahn qəzəbini keçəcəklər.

dən, kahinlərə başları üstündə duranlardan hər hansı birinin güdazına gedəcəklərindən qorxurlar. Kütləyo gəlinçə, o, allahların adı çəkiləndə titrəsə də hamidən çox yerli kahinlərdən tük salır, çünki allahlar əlçatmaz uzaqlıqda, kahinlərə yaxında, baş üzərindədir.

Baş Allahın və xırda allahların ən itaotkar, miskin qulu olan, onların ağızından çıxan istoniñ göstərişi anımdaca və müzakiroz yerino yetirən yerli kahinlər sıravi bəndələrin amansız colladalarıdır. Yerli kahin istor qara camaatin, istor ziyahtıların tam ağasıdır; onun sözünün qabağında ikinci söz deyilə bilməz, deyilsə də bu, sonuncu söz olar. (Kahinin qozəbinə tuş golmiş akademik Heydər Hüseynov'un acı taleyi göz qabağındadır. Kahin ziyahtıları elə qorxutmuşdu ki, onlar şah damarını kəsərək özünü qəsd etmiş H.Hüseynovun həftə conazosuna belə yaxın getməyə ürək eləmədilər, onun dəfnində iştirak etmədilər).

Bax, tarixin belə bir dönmündə - 1951-in 24 mayında yerli kahin - Mircəfər Bağırov yerli KOMMUNİSTLƏR'in XVIII qurultayında kürsüyə çıxdı və dedi:

"Bu yaxınlarda Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqı öz növbəti məsələlərini müzakirə etdiyi zaman "Dədə Qorqud" kitabının qiyamətləndirilməsinə tamamilə düzgün yanaşmışdır. Bəzi ədəbiyyatşünaslar və yazıçılar siyasi sayıqlığını və məsuliyyət hissini itirərək uzun illər ərzində bu zərərlə, xalqa zidd kitabı Azərbaycan eposu adı ilə təhlükə etmişlər. "Dədə Qorqud" xalq eposu deyildir. Bu kitab başdan-başa soyğunçuluq və qırğın məqsədilə Azərbaycana gələn oğuz köçəri tayfalarının hakim yuxarı təbəqəsinin tərifləməyə həsr edilmişdir. Bu kitab tamamilə millətçilik zəhərili dələjdür, müsəlman olmayan başqa xalqlara, əsasən qardaş gürçü və erməni xalqlarına qarşı yazılmışdır."

Bu kitabın nəşr olunması Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası rəhbərələrinin və Ədəbiyyat İnstitutunun kobud bir siyasi səhvi hesab edilməlidir.

Yoldaşlar, ideoloji təhriflərə və burjuva millətçiliyi təzahürlərinə qötü son qoymaq və marksizm-leninizmə zidd ideologiya yayancıları amansızlıqla ifşa etmək və onlara divan tutmaq lazımdır" ("Kommunist" qəzetli, 26 may 1951).

Bu, KOMMUNİSTLƏR'in "Kitabi-Dədə Qorqud" a çıxardıqları ölüm hökmüydü!

KAHİN BUYURUQ QULUDUR...

Bizim əleyhimizə olanlara silah daşıyan bizdən deyildir.

Məhəmməd peyğəmbər

XATIRƏ. 70-ci illərin başlanğıcında BDU-da "Müasir Azərbaycan dili" fonnindən bizi dərs deyən rəhmətlik professor Muxtar Hüseynzadə danişirdi ki, 1951-də Universitetdə mühəzirə oxuduğum zaman qoşa saatın ilk 45 dəqiqəsində "Kitabi-Dədə Qorqud" u ən qədim ədəbi abidəmiz kimi torflədim, onun dilindən çoxlu misallar gotirdim. Tənəffüsə eştirdim ki, "Dədə Qorqud" "xalq düşməni" çıxıb. Ikinci 45 dəqiqədə dekanlığın əməkdaşı mənimlə auditoriyaya girdi, yazdırıdığım mühəzirənin konseptini tələbələrdən yiğdi və onlar möhv edildi. Tələbələrə deməyə məcbur oldum ki, dastan haqqında ötən dərs söylədiyim sözlər ilk baxışdan həqiqət kimi görünür, əslindən bu əsər xalqımıza yabançıdır və s. Sonradan öyrəndim ki, "Dədə Qorqud" Bakıda rusca çıxandan sonra **Beriya** onu oxuyub, orada gürcülərə toxunan yerlər tapıb və **Bağırov**'a zəng vurub ki, o kitabı tezliklə yiğisidir. Bu zənglə də "Dədə Qorqud"un kitabı bağlanıb. (Ömrünü "Kitabi-Dədə Qorqud" a vermiş professor Şamil Cəmşidov' sa deyir ki, **Beriya** bu əsərdə oğuz bəylərinin gürcü qızlarına şərab süzdürməsindən danişildigini **Stalin**'a xəbər verib və möhv bundan sonra Stalin **Bağırov**'u danlayıb).

Təəssüf ki, Muxtar müəllimin bizi açlığı bu gerçəklilik sonadıldır oksini tapmayıb. İş burasındadır ki, Moskva allahlarının Azərbaycanda törotdiyi cinayətlərin heç biri heç vaxt sonəldəşdirilməyib; onların hamisi cinayətləri möhv yerli kahinlərin əliyə törodi və xalq da sonralar Moskvani yox, üzdə olan kahini suçlu sayıb.

İndiə əldə olan faktları gözdən keçirərək facionin yaramış tarixçəsiylə tanış olaq.

1950-də Həmid Arası və Məhəmmədhüseyn Təhmasib akademik V.V.Bartold'un rusçaya çevirdiyi "Dədə Qorqud" u Bakıda - Akademiyada buraxdırıldılar. (Əsər rusça "Dədə Qorqud" adı altında çıxdığından və tonqid edilən də möhv bu nəşr olduğundan istor **Bağırov**'un moruzosunda, istorə də dastan haqqındaki sonrakı bütün tənqidlərdə "Kitabi-Dədə Qorqud" yerinə "Dədə Qorqud" işlədilib).

"Kitabi-Dədə Qorqud"un SSRİ-də rusca bu ilk noşri **Lavrenti Pavloviç Beriya**'nın da maraqlandırıb. Əsərlə tanış olandan sonra o qəzəblənib və çox güman ki, **İosif Vissarionoviç Stalin**'ə də bu haqda raport verib. Doğrudur, "Dədə Qorqud"un - "Pələng dərisi geymisi pəhləvan"ın ciddi rəqibinin möhv edilməsində **Stalin**'in də marağı vardı, ancaq, mənçə, Stalin bu işlə şoxsən məşğul olmayıb, sadəcə, "tədbir görməyi" Beriyaya tapşırıb. Hər halda, daha çox güman edilir ki, **Bağirov**'a zəng vuran **Stalin** yox, **Beriya** olub. Özü də, görünür, onlar Moskvadan əmr verənlərin adlarını tam gizli saxlamağı qötü tələb ediblər və bununla da dastanın möhv edilməsiylə bağlı bütün tarixi məsuliyyəti də möhv **Bağirov**'un boynuna qoymağa çalışıblar.

Mənim mənətiqimə, **Stalin** və **Beriya**'ya əsər haqda ilk məlumatı çatdırıran və onları dastanı aradan götürməyə qızışdıransa **Anastas İvanoviç Mikoyan** olub. Bunu nədən bilmək olar?

Birinciisi, SSRİ-də Stalindən sonra ikinci on məşğul adam olan Beriyanın kitab oxumağa vaxt tapması o qədər də inandırıcı görünmür, ermənilərin SSRİ-ni bürümüş on geniş şəbəkəsiylə daim səx olaqə saxlayan və buna görə də Kremlə hər şeyi hamidan öncə bilən [bu üzdən də "(Vladimir) İliçdən (Leonid) İliçdək" hakimiyyət kürsüsündə oturmağı bacarmış] Mikoyanınsa bu əsərdən hamidan qabaq duyuq düşməsi çox töbuidür.

Ikinciisi də, Bağırovun hökmündə və dastana qarşı sonrakı hücumlarda gürcülerlə yanaşı "qardaş erməni xalqı"nın da "hüquqları" qorunur (halbuki "Dədə Qorqud"da ümumən "erməni" adı çəkilmir, çünki o dövrə ermənilər dastanda "Oğuz eli" adlandırılmış dövlətimizin sınırlarından çox-çox uzaqlarda yaşayırdılar; onlar yalnız min illər sonra indiki yerlərə gələrək həmin Oğuz eli'nin torpaqlarında özlərini bizə qonşu etdilər). Deməli, Bağırov dastanda olmayan bir şeyi söyləməklə özünü Beriyayla birgə Mikoyanın da şarşısında doğrultmağa çalışıb.

Beləliklə, toxminən 1951-in aprelinin sonunda birbaşa Sovet İttifaqının rəhbərlərindən göstəriş alan **Mirzəfər Bağırov** Azərbaycan Sovet Yaziçıları İttifaqının sədri **Mirzə İbrahimov**'u və Azərbaycan EA-nın vitse-prezidenti **Səməd Vurğun**'u yanına çağırıb və onlara dastan iqqında ölçü götürməyi tapşırıb.

SƏNƏD: "...Azərbaycan K(b)P MK və M.C.Bağirov yoldaş ədəbiyyat və elm ictimayyətinin diqqətini "Dədə Qorqud"un mürtəcə, burjua millətçilik mahiyətinə düzgün olaraq cəlb etmişlər".

"Colbetmə"dən çox keçməmiş - mayın 5-də "Ədəbiyyat qozeti"nin 13-cü sayında "*Azərbaycan yazıçılarının ümumi yiğincası*" başlıqlı hesabat dərc edildi:

"Bu yaxınlarda (yəqin ki, mayın 2-sində - Ə.T.) Azərbaycan yazıçılarının ədəbiyyatşünaslar, tarixçilər, dilçilər, ali məktəb müəllimləri və başqaları ilə birlikdə ümumi yiğincəyi olmuşdur. Yiğincədə Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqının sədri Mirzə İbrahimov yoldaş Azərbaycan sovet ədəbiyyatının 1950-ci ildə yazılmış əsərləri və yazıçıların növbəti vəzifələri haqqında məruzə etmişdir".

"1950-ci ildə yazılmış əsərlər" haqqında söhbət bəhanəydi - yiğincənin başlıca məqsədi "*Kitabi-Dədə Qorqud*" haqqında hökm hazırlamaqdı. 20 Yanvar faciəsindən sonra da - 1991-də Azərbaycanda KOMMUNİST PARTİYASI'ni qoruyub saxlamaqçun Ali Sovet kürsüsünə dırmaşaraq az qala hönkür-hönkür ağlayan, yaxud Azərbaycanın İstiqlal Bəyannaməsinə respublikanı 1920-də Rusiyanın işgal etməsi haqqında müddəanın düşməməsindən ötrü "*XI ordunu Bakıya biz çağırmışdıq!*" deyə ağızından köpük daşa-daşa bağırın əldəqayırmış KOMMUNİST akademiklərin törənməsində mühüm rol oynamış həmin yiğincənin necə keçdiyi indiki nəslimizə maraqlı olduğuna görə hesabatın bir parçasını qısaltmadan veririk:

"...PanTürkistlər tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatının qədim abidiyi kimi qələmə verilən "Dədə Qorqud" eposunun mürtəcə burjua millətçilik mahiyəti son zamanlaradək ifşa edilməmişdir.

"Dədə Qorqud" eposunun Azərbaycan xalqı ilə, onun tarixi, folkloru və dili ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. "Dədə Qorqud"da Azərbaycan xalqı üçün yabançı olan həyat tərzi, adət və ənənələr təsvir edilmişdir. Eposda təsvir olunan adamlar azərbaycanlılar deyil, oğuz qabilələrinin Qafqaza soxulmuş yuxarı tabaqalarının nümayəndələridir. "Dədə Qorqud" eposunun "qəhrəmanları" soyğuncluluq və basqınçılıqla məşğul olan, Zaqqafqaziya xalqlarına qarşı ədavət və dini fanatizmi qızışdırıran oğuz xanları və bəyləridir. Eposun məzmunu və ideyasi Zaqqafqaziya xalqları arasında əsrlərə bəri davam edən dostluğa ziddir və bu, sovet adamlarının dostluq və qardaşlıq ruhunda tərbiyə edilməsinə yardım göstərə bilməz.

"Dədə Qorqud" eposunun açıqdan-açıqa mürtəcə və *burjua millətçilik mahiyyyəti* (!!! – Ə.T.) dasimasına baxmayaraq bəzi ədəbiyyatşunaslar və dilçilər, xüsusilə H.Arası və Dəmirçizadə bu eposu geniş təhlükə etməyə başlayaraq onu Azərbaycan xalq yaradıcılığının "görkəmlili" abidəsi kimi, Azərbaycan xalqının X və XI əsrlərdəki həyat tərzini, adət və ənənələri haqqında guya on mötəbər təsəvvür yaradan "çox böyük tarixi abidə" kimi qələmə verirdilər. "Dədə Qorqud"un mətnini nəşr edən (Azərnəşr, 1939 - Ə.T.) H.Arası eposun yalnız ideyasını deyil, onun dilini saxtalaşdırılmış və Azərbaycan dilinə sünü surətdə uyğunlaşdırılmışdır.

Dəmirçizadə isə Azərbaycan dilinin tarixi sahəsindəki öz "tədqiqatçılıq" fəaliyyətində bu "epos" a əsaslanaraq Azərbaycan xalqını gəlmə bir xalq kimi (?! – Ə.T.), onun dilini isə oğuz-qıpçaq ünsürlərinin qarışığı kimi qələmə vermişdir. Dəmirçizadə bununla kifayətlənməyərək uşaqlar üçün "Dədə Qorqud" mövzuları əsasında "Qaraca çoban" adlı zərərli pyes yazmış və Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası üçün xüsusi konsert programı tərtib etmişdir. [Əbdüləzəl Dəmirçizadə bu mövzuda 1943-də "Dədə Qorqud" librettosu, 1946-da "Qaraca Çoban" mənzum pyesi yazıb. Birinci əsər Filarmoniyada, ikincisi Gənc Tamaşaçılar Teatrında uğurla tamaşaşa qoyulub. "Kommunist" qəzetində birinci əsərə **Qubad Qasimov** (6 mart 1943), ikinciyə Əziz Şərif (30 aprel 1946) yüksək qiymət veriblər - Ə.T.].

Yazıcı M.Rzaquluzadə "Dədə Qorqud"un bir neçə rəvayəti üzərində işləmiş və "El gücü" adlı hekayələr kitabı nəşr etmişdir (Uşaqgənəşr, 1948 - Ə.T.).

Yığıncaq qeyd etmişdir ki, zərərli "Dədə Qorqud" eposunun tövliq edilməsində ədəbiyyatşunas M.Rəfili də böyük səhvə yol vermişdir.

Yazıcılardan M.Ibrahimov və S.Vurğun özlərinin bir sıra möqalələrində və çıxışlarında "Dədə Qorqud" eposunu Azərbaycan xalqının qədim ədəbi abidəsi kimi tərişləmişlər. Lakin M.Ibrahimov, S.Vurğun, M.Rzaquluzadə, M.Rəfili və başqaları yığıncaq qarşısında öz səhvələrini etiraf etdikləri halda, Həmid Arası səmimi danışmamış, tənqiddən boyun qaçırmağa və kobud səhvələrini malala mağaza cəhd etmişdir" ("Ədəbiyyat qəzeti", 5 may 1951).

Bəli, "elm ictimaliyəti" (Akademianın vitse-prezidenti) sürüsdürməyə salsa da "ədəbiyyat ictimaliyəti"nin (Yazıcılar İttifaqı sədrinin) siyasi sayıqlığı sayəsində "Dədə Qorqud"a hökm hazırlanıdı. Mayın 24-də

başlanan *Azərbaycan kommunistlərinin XIII qurultayında* bu hökmü iki nəfər oxudu: Mircəfər Bağırov və Mirzə İbrahimov.

M.Bağırov'un qurultaya mə'rüzəsində dastanla bağlı nə dediyini artıq bilirik; onun ittihamlarının osasında yazıçıların möclisi haqqında yuxarıda verdiyimiz hesabatın tezisləri dayanır. Azərbaycan yazıçılarının başçısı Mirzə İbrahimov'sa bunları söyləmişdi:

"Mən özüm, Səməd Vurğun və başqa vəzicələr (cəhənnəmə gedənin özünə yoldaş axtarmasına bənzəmirmi? - Ə.T.) "Dədə Qorqud" eposunun qiymətləndirilməsində ciddi səhvələr buraxılmış. Həmid Arası, Dəmirçizadə, Rəfili və başqa bir çox ədəbiyyatşunas və vəzicələrin son zamanlaradək "Dədə Qorqud" eposunu tərişləmələri göstərir ki, ədəbi qiymət vermək işində *burjua millətçiliyinin qalıqlarını biz hələ indiya qədər aradan qaldırmamışıq*. Bu fakt ədəbiyyatşunaslarımızın və tənqidçilərimizin nəzəri cəhətdən geri qaldığımı, onlarda bolşevik sayıqlığı duyusunun kütləşdiyini göstərir" ("Kommunist" qəzeti, 29 may 1951).

Bəli, özünü "ziyah" adlandıran şəxs ziyahları möhv edən müstəbido dayaq durdu! Bu, həmin dövrün səciyyəvi cəhətiydi...

"PARTİYA QAYĞISININ PARLAQ İFADƏSİ"

*Təsəssüflər olsun o icmaya ki, başçıları
bir şey deyəndə "İlahi, nə düzgün buyurur"
deyə onun sözlərinə hüquq qazandırır.*

Məhəmməd peyğəmbər

1937-1949-dan sonra Azərbaycanda öz əqidəsi uğrunda mohrumiy-yotlərə dözməyə hazır olan ziyanlılar tok-tük qalmışdı. Kübar, əsilzadə, ağa-boy ailələrində doğulmuş, böyük, torbiyə almış, dünyamı görüb-götürmüş osl Azərbaycan aydınları olan **Salman Mümtaz**'ların, **Əmin Abid**'lərin, **Yusif Vəzir**'lərin ovozına, birbaşa Mərkəzi Komitənin sisarişlərini yerinə yetirən, "partibletim sol cibimdə - ürəyimin başındadır!" bağışan 40-45 yaşlı manqurd yazıçılar, ədəbiyyatçılar, dilçilər, tarixçilər, filosoflar, şairlər... nəslə meydana golmuşdı. Baş Allahın, xırda illahların ideyalarını kor-korana tövliq edən, yerli kahinin rəğbatini jazanmaqçun istonilon mövzudan (özü do, istonilon cür) yazmağa ikiollı azılışan, ovozindəso üstünə atılan vozifə və pul baxışlılarını aegözlükə panarlayan bu görməmiş muzdur, çoban, şərafi, dilənci... törəmələrinə *"Kitabi-Dədə Qorqud"*un da üstünə amansızlıqla atılmaq, ona divan tutmaq hərbi verildi. Bax, elə burada da kimin kim olduğu aydınlaşdı...

Höküm oxunduqdan sonra, indi də olduğu kim, "yuxarı"dan verilən qarda üzrə xalq "rəhbər"in çıxışını müzakiro etməyə başladı.

"Ədəbiyyat qəzeti"nin 5 iyun (№16) və 15 iyun (№17) tarixləri əmrlərində **Bağirov**'un qurultaya hesabat mə'ruzosuna dair 9 yazıçının eyni dəre edilib. Səməd Vurğun, Bəxtiyar Vahabzadə, Rəsul Rza, İlyas Əsfəndiyev, Hüseyn Mehdi, Əvəz Sadıq, Süleyman Rəhimov ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığın qayğıları haqqında ümumi sözlərə layıtlənərək *"Dədə Qorqud"* mövzusundan yayınıblar. **Mir Cəlal**'sa bunları yazır: «*Ədəbiyyatçılar arasında nəinki "Dədə Qorqud" u
ədəmlər, hətta bu kitabin zərərlə, xalqa yad və düşmən məhiyyətini
sırloşdırınıq*" istəyənlər, buradakı çürük məfkurənin üfunatını
və "bədii variantlarda" yaymaq istəyənlər də olmuşdur».

Mikayıl Rəfili'sə "bu xüsusda mənim də ciddi səhvlerim olmuşdur, on də bu feodal epoşunu idealizə etməklə səhv buraxmışam" deyəndən Həmid Arəşli, Əbdüləzəl Dəmirçizadə və Mikayıl Rzaquluzadəni,

APL-nin "Əsərlər"ində eposu "tipik bir qohromanhıq dastanı" adlandıran, "bu qədim Azərbaycan dastanı epik, lirik, dram ədəbi növlərini özündə birikdirmişdir" deyən Əli Sultanlı, "Böyük Sovet Ensiklopediyası" üçün yazdıqları məqalədə *"Kitabi-Dədə Qorqud"*a "yanlış bir qiymət verən" Məmməd Arif və Mirzəqə Quluzadəni təqnid atəşinə tutur və bu nəticəyə gəlir: «*"Kitabi-Dədə Qorqud"* hizə, epoxamız, xalqlar qardaşlığına yad bir əsərdir. Bu əsəri idealizə etməklə biz burjua millətçiliyinin mənfi təsirindən yaxamızı qurtara bilməmişik».

15 günlük fasılədən sonra mətbuat yenə *"Kitabi-Dədə Qorqud"*u söyməyə başladı. (Yaxşı ki, respublikada o vaxt vur-tut 7-8 qəzet-jurnal çıxırdı, yoxsa bu dastanın hali necə olardı?). **M. Quluzadə** "Bakinski raboçı" qəzetində (20 iyun) Stalin'in "Marksizm və dilçilik" əsərinin birillik yubileyinə həsr etdiyi bütöv bir səhifəlik məqaləsində dastanın ünvanına da kifayət qədər kəskin sözlər işlədib.

H.Mirzəzadə və **Rəsul Rüstəmov**'un məqalələri mənni bir dilçi kimi daha çox göynnədir. Siyaset toruna düşmüş bu dilçilər vicedanlarını sonralar dinc buraxmayacaq bu sözləri yazıblar: «...Necə illərdən həri kor-korano ədəbi dilimizin ilk abidəsi kimi qələmə verilən "Dədə Qorqud"un əslində Azərbaycan xalqı və onun dili ilə heç bir əlaqəsi yoxdur» (H.Mirzəzadə, "Azərbaycan müəllimi", 21 iyun 1951).

«M.C.Bağirov yoldaşın göstərdiyi kimi, "Dədə Qorqud"un Azərbaycan xalqı və onun dili ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, bu epos Azərbaycan xalqının adət və ənənələrinə, mədəniyyət tarixinə, eləcə də dilinə tamamilə yaddır» (R.Rüstəmov, "Təbliğatçı" jurnalı, 1951, №6).

Necə də bir-birini təkrarlayan cümlələrdir! Elə təəssürat yaranır ki, onları eyni adam yazıb, bu dilçilərsə ya hazır mətnə qol çəkiblər, ya da, sadəcə, yazının altında imzalarının getməsinə cətiraz etməyiblər.

Bəli, *"Kitabi-Dədə Qorqud"* "partiya ilə xalqın yekdilliyi" sayəsində Azərbaycanda kifayət qədər ifşa edilmişdi və artıq bu haqda Moskvaya raport vermək olardı. **Bağirov** çox longitmədi. *"Pravda"* və *"Literaturnaya qazeta"* qəzetlərində eyni gündə - iyulun 7-sində hay-küylü yazılar çıxdı.

Azərbaycan K(b)P MK-nin katibi **Həsən Həsənov** "Pravda"da fəxrlə yazırırdı:

M. F. Axubuev adına
Azərbaycan Dövlət
KİTABXANASI

«Respublikanın partiyu təşkilati Zaqafqaziyənin qardaş xalqlarına qarşı milli ayrı-seçkilik və ədavət rühündə olan bu kitabın zərərlə, xalqa zidd məhiyyətini ifşa etmək vəzifəsini Azərbaycan ədəbiyyat icimaiyyəti qarşısında çox kəskin şəkildə qoydu.

"Dədə Qorqud" kitabı ilə əlaqədar olaraq SSRİ Sovet Yazuçuları İttifaqının yanlış mövqə tutduğunu qeyd etmək lazımdır (Azərbaycan rəhbərliyi də Moskvadakı hər hansı bir ittifaqı tənqid edə biləmiş! - Ə.T.).

SSRİ Sovet Yazuçuları İttifaqının rəhbərliyi bu kitabın zərərlə məhiyyətini ifşa etməkdə respublika yazuçular ittifaqına kömək etmək əvəzinə 1948-ci ildə xüsusi müşavirə çağırmaq və "Dədə Qorqud"un hansı millətə məxsus olduğu barədə mübahisələr təşkil etmək istəvirdi. Azərbaycan K(b)P Mərkəzi Komitəsi qəti surətdə belə bir cəhdə qarşı çıxdı» ("Pravda", 7 iyul 1951; "Ədəbiyyat qəzeti", 17 iyul 1951).

Hər şey olduqca aydın yazılıb - *"Dədə Qorqud"* u məhv etməyə çalışanlar məhz KOMMUNİSTLƏR'dir, onların partiyasıdır! Həm də, nə yaxşı ki, bu sözləri yazan başqa birisi yox, məhz Mərkəzi Komitə katibinin özüdür!

*"Literaturnaya qazeta"*dakı *"Xalqa zidd bir kitab haqqında"* məqələsinin müəllifləri filologiya elmləri doktoru Cəfər Xəndan Hacıyev və filologiya elmləri namizədi Mirzəğa Quluzadədir. *"Dədə Qorqud"*un ünvanına dəstanın bütün varlığı boyunca söylənilmiş ən acı və tükürpədici iftiralarla dolu bu böyük məqalə onu yazarlarının torcüməyi-halında silinməz ləkə kimi əbədi qalacaq. Burada oxuyuruq:

«"Dədə Qorqud"un "qohrəmanları" kimlərdir? Vaxtını qarətkarlılıqda, quldurluqda, ovda keçirən yuxarı təbəqədən olan feodallar-bəylərdir... Bu "qohrəmanlar" vəhşi talanlarla və dinc qonşu xalqlar üzərinə - ermənilər (?!) - Ə.T.) və gürcülər üzərinə basqın etməklə öz sərvətlərini arturnmışlar. Onlar nəinki talan etmişlər, həm də öz qonşularını - müsəlman olmayan xalqları amansızcasına qırmuşlar.

Oğuz bəyləri kitabda yalnız ona görə "qohrəmanlar" deyə qələmə verilir ki, onlar "kafirlərin" başlarını kəsir, qanını axıdır, qarət edir və onların var-yoxunu əllərindən alırlar» ("Literaturnaya qazeta", 7 iyul 1951; "Ədəbiyyat qəzeti", 17 iyul 1951).

Sonra H.Araklı, Ə.Dəmirçizadə və M.Rəfili'ni, "müasir Azərbaycan dilinin əmələ gəlməsini aydınlaşdırmaq üçün uzaq keçmiş tədqiq etmək əvəzinə XI əsrlə mosğul olan" dilçiləri, dastanda dinə yer verilməsini tənqid edən müəlliflər belə qərara gəlirlər: *«Vaxtilə "Dədə Qorqud" haqqında yazmış olan dilsüñəslər, tarixçilər və ədəbiyyatşunaslar öz sahvlərini dərindən başa düşüb etiraf etməlidirlər»* (yenə orada).

Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru işləyon, o dövrün nüfuzlu tənqidçilərindən sayılan Cəfər Xəndan'ın "Ədəbiyyat qəzeti"ndəki *"Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığında məfkurə saflığı uğrunda"* məqaləsini oxuyanda aydınlaşır ki, "Literaturnaya qazeta"da "Dədə Qorqud" a tuşlanmış bütün söyüsləri o, "dine tənqid" isə M.Quluzadə yazıb. Azərbaycan ziyalisinin öz xalqının heysiyyətinə əl qaldırmağa necə razı olduğunu göstərən bu məqalədən bir bölümü indiki nəslo çatdırmağı gərəkli sayırıq:

«Ünnüniyyətlə, bu dastanı xalq yaradıcılığı nümunəsi adlandırmak olmaz. Çünkü bütün xalqların yaradıcılığında başqa xalqlara hörmət və ehtiram olduğu halda, burada hakim sınıflarə deyil, qonşu xalqlara dərin bir nifrat hissi vardır. Dastanın qəhrəmanları "kafir" (burada gürcü və ermənilər [?! - Ə.T.] nəzərdə tutulur) qanı içməyinə onlara ad qoyulmur. Onlar əsirlərə əzəb verməkdən, qızlara şərab paylatdırmaqdan, şəhərləri, kəndləri dağıtdırmadan zövq alırlar. Təəccübü burasıdır ki, alımlorımız bu vəhşilikləri "qəhrəmanlıq" nümunəsi (?) kimi qələmə vermişlər.

Sovet ideologiyasına tamamilə zidd olan bu kimi dastanların (görünür, dəstanın yaradıcıları haçansa sovet ideologiyası olacağını nəzərə alıb dəstani öncədən bu ideologiyaya uyğunlaşdırılmışlar! - Ə.T.) *təbliğ edilməsi nəşriyyat işçilərimizin və bu haqda yazan alımlorımızın siyasi kültüryünün nəticəsində meydana gəlmişdir.*

İşgalçi köçəri feodalların məfkurəsini təmsil edən bu dəstan eyni zamanda dini ehkam və adətləri yaymaq isində də gənclərə çox böyük zərər vermişdir. Dəstanların qəhrəmanları kilsələri uçurub məscidlər tikməklə məşğuldurlar. Onlar hücumla keçməzdən qabaq namaz qılır, dini dualar oxuyurlar. Dəstanın hər bir boyu dini dualarla qurtarır» ("Ədəbiyyat qəzeti", 26 iyul 1951).

Görünür, dəstanın ünvanına belə ağır ittihamlar yağıdırmağı Mircəfər Bağırov ya özünə rəvə bilməmişdi, ya da bu sözlər, sadəcə onun ağlına gəlməmişdi. Öz aramızdır, heç erməni və gürəü müəlliflərin özləri də "Dədə Qorqud"u bu cür ürokdən söyə bilməzdilər!..

"Dədə Qorqud" u tarixdən silməyi qərarlaşdırılmış, yaxud onun artıq tarixdən birdöfəlik silinəcəyinə arxayın olmuş **Cəfər Xəndan** ölüm hökmünə bənzəyən sərt tənqidləriyle ürəyini soyutmaqla qalmır, başqalarından da bunu tələb edir. O, "**Ədəbiyyatşunaslığımızı yüksək tələblər səviyyəsinə**" adlı başqa bir məqaləsində əsl bolşevik inadkarlığıyla yazar:

«... "Dədə Qorqud" və ədəbiyyat tariximizin bir sıra problematik məsələlərinin həllində səhvlər buraxan Ə. Dəmirçizadə, H. Arası, M. Rəsili, F. Qasimzadə və başqa yoldaşlar hələlik öz yeni əsərlərində bu nöqsanlardan necə uzaqlaşdıqlarını geniş oxucu kütütlərinə bildirməmişlər» ("Ədəbiyyat qəzeti", 17 avqust 1951).

Cəfər Xəndan'ın tənqidli **Bağirov**'un əsərlərini xeyli sakitləşdirirən də respublika partiya təşkilatı ifşanı sürdürməyi tələb edirdi. Azərbaycan SSR maarif naziri **M. Ələkbərov** "keçənilki tədris kitablarında öz ideya və məzmununa görə Azərbaycan xalqına yad olan, feodal-patriarxal həyatı idealizə edən, qardaş erməni və gürcü xalqlarına düşmən münasibəti təhlükə edən" "Dədə Qorqud"un "böyük tarixi ədəbi əsər" kimi qələmə verilməsindən narazılığını bildirir və xəbər verir ki, "**professor Dəmirçizadə** 'və, Sıraliyev'ə, dosent Arası və Qasimzadə 'və keyfiyyətli əsərlər yazmaq haqqında ciddi tapşırıq verilmişdir"

("Azərbaycan müəllimi", 23 avqust 1951).

"Təbliğatçı" jurnalının (1951, №8) baş məqaləsində də "Dədə Qorqud" burjuva millətçiliyinin təzahürü kimi qiymətləndirilir.

Deyilən tənqidli sözlər içorisində **Nazim Haciyev**'in "Azərbaycan-da uşaq və gənclər ədəbiyyatının vəzifələri haqqında" yazısı da seçilir. O bildirir:

«Xalqımızın ruhuna tamamilə yabançı olan və onun tarixi ilə heç bir əlaqəsi olmayan "Dədə Qorqud"un mürtəcə və zərərli mahiyyətinin **Mərkəzi Komitə tərafından** aşkarla çıxarılması ədəbiyyatın ideya saflığı haqqında göstərilən partiya qayğısına yeni parlaq bir ifadəsidir» ("İnqilab və mədəniyyət" jurn., 1951, №12).

Bu "partiya qayğısı" ədəbiyyatşunaslıq sahəsindəki başqa "kobud səhvlərin düzəldilməsində" də özünü göstərir. "Pravda"dakı məqaləsində MK katibi **H. Həsənov** bildirir:

«Respublikanın partiya təşkilatı ictimai-siyasi və fəlsəfi fikrin tarixinin öyrənilməsində bir sıra burjuva millətçiliyi meyllərini ifşa etdi, zərərli "vahid axın" nəzəriyyəsinin (o illərdə sover ədəbiyyat-

şünaslığında koskin tənqid olunan bu nəzəriyyənin mahiyyətini heç kəs açmırı - Ə.T.) təbliğatçılara ciddi zərba endirdi, iki cilddən ibarət "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"ndəki kobud səhvləri askara çıxardı» (7 iyul 1951).

"Burjuva millətçiliyi meyllərinin ifşa edilməsinə" bu "partiya qayğısı" bütövlükdə "Dədə Qorqud"un taleyində ifadəsini daha parlaq şəkildə təpib - dastan haqqında bütün yazılar AK(b)P MK-nin təşəbbüsü və başçılığıyla təşkil edilib, onların süjet xəttini də MK verib (buna görə də mülliiflər başqa-başqa olsalar da yazılarının hamisi məzmunca bir-birini təkrarlayır).

Görünür, mətbuat orqanlarına MK həm də hazır materiallar verirmiş, bunlar osasən imzasız gedən xəbərlər və baş məqalələrdir. Partiya qərargahında vahid "konveyer"dən çıxan bu rəsmi yazınlarda bəzən bütöv abzaslar üst-üstə düşür. Məsolon, "İnqilab və mədəniyyət" jurnalının 7-ci sayında baş məqalədəki "Azərbaycan xalqı ilə, onun tarixi, folkloru və dili ilə heç bir əlaqəsi olmayan "Dədə Qorqud" eposunun açıqdan-açıga mürtəcə və burjuva-millətçilik mahiyyəti daşımاسına baxmayaraq Həmid Arası, Dəmirçizadə kimilər bu eposu geniş töblik etməyə başlayaraq onu Azərbaycan xalq yaradıcılığının "görkəmli" abidəsi kimi, Azərbaycan xalqının X və XI əsrlərdəki həyat tərzi, adət və ənənələri haqqında guya on mötəbər təsəvvür yaradan "çox böyük tarixi abidə" kimi qələmə vermişlər» (8-ci səh.) cümləsinin ilk yarısı bir çox məqalələrdə təkrarlanır (partiya direktivi!), "bu eposu geniş töblik etməyə" sözlərindən sonrakı ikinci yarısında nöqtə-vergülüne toxunulmadan "Dədəbiyyat qəzeti"nin 5 may tarixli sayındakı xəbərdən (bu yazının başlangıcında onu vermişik) götürülüb.

Bu "partiya qayğısı" Azərbaycan xalqının mönəviyyatına və ziyanlıların beyninə endirilən ölümçül zərbəydi. KOMMUNİST PARTİYASININ Mərkəzi Komitəsi bu zərbəni müxtəlif üsullarla vururdu.

"O, KİMDİR ELƏ?!"

*Bir alimin padşahla çox
oturub- durdugunu gördünmü,
bil ki, o, oğrunun, talançının biridir.*

Məhəmməd peyğəmbər

XATİRƏ. Rəhmətlik professor Muxtar Hüseynzadə biz tələbələrinə danişirdi ki, siyasi maarif evindo (indı orada AR Konstitusiya Məlikoməsi yerləşir) dilciliyi aid yiğincaq keçirilirdi. [Bu haqda "Kommunist" qəzeti 16 yanvar 1951-ci il tarixli sayında "Azərbaycan dilçilərinin müşavirəsi" adlı geniş xəbər dərc edilib. Burada bildirilir ki, müşavirədə dilçilərdən M. Hüseynzadə, M. Şirəliyev, R. Rüstəmov, Ə. Dəmirçizadə, Ə. Abbasov, ədəbiyyatşünas M. C. Cəfərov, Azərbaycan K(b)P MK-nin şöbə müdürü X. Vəzirov, Azərbaycan K(b)P MK katibi H. Həsənov iştirak ediblər - Ə. T.] Birisi dedi ki, bəzi dilçilərimiz "lakin" bağlayıcısını ərəb dilindən alıǵımızı yazar. "Kommunist" qəzeti 16 yanvar 1951-ci il tarixli sayının redaktoru (əslində MK-nin şöbə müdürü; o, bu müşavirədən bir qədər sonra redaktor qoyulub - Ə. T.) yerindən qalxdı: "O, hansı köpəyoğludur elə - bizim bağlayıcını ərəblərə bağlayan?!".

Eyni üslub və tonla mayın 24-də on hündür kürsübən soruştulu ki, O, KİMDİR ELƏ - "Dədə Qorqud" u bizlərə bağlayan?! Və bu suallar adətən cavab almaqçıl verilmir, əslində başqa suala ehtiyac qalmadığını bildirirdi.

"O, KİMDİR ELƏ?!" suali "pantürkistlər"i, "burjua millətçiləri"ni, "siyasi sayıqlığını itironlər"i, "siyasi savadsızlar"ı... daim qorxuda saxlamaq, onları qarşıda "vəton xaini" adı gözlədiyi bildirməkçün verildi, özü də, müdhiş bağırtıyla, gözlor çanağından çıxıncayadək borıldılərək, yumruqlar qəzəblo baş üstüne qaldırılıraq, dişlər bir-birinə qicanaraq! Bu sual elə fonda verilirdi ki, onun qarşısında istonilən ziyanlı yumşalıb muma dönməliydi...

Moskvadakı allahları, Bakıdakı kahini ən çox narahat edən şey hətta 1937-49 kütləvi qırğınlardan sonra da xalqda milli duyğuların ölməməsi, milli mənəviyyatın yenidən dirçəlməsiydi. KOMMUNİSTLƏR 1920-dən üzübuyana ciddi-cəhdə məhv etməyə çalışdıqları milli duyğuların cürcədiyini hər dəfə görəndə "O, KİMDİR ELƏ?!" bağırıblar. Milli hissyyat daha çox ədəbiyyatda üzə çıxdığına görə bu sahəni onlar on mühüm strateji dövlət obyekti kimi qoruyur, ona nəzarəti ən inanılmış mə'murlara

tapşırırdılar. Moskvanın iti və sayıq gözləri daim milli duyuq qaynaqlarının üstündəydi. "Literaturnaya gazeta" 11 avqust 1951-dəki baş məqaləsində yazırırdı:

«İllərdən həri Azərbaycanın bəzi ədəbiyyatşünasları, yazıçıları və tənqidçiləri burjua millətçiliyi izi ilə gedərək zorərlə, mürtəce "Dədə Qorqud" əsərini xalq eposu adı ilə qələmə verib onu hədsiz dərəcədə tərifləmişlər. Azərbaycanda nəşr olunan "Ədəbiyyat qəzet" bu əsər haqqında vaxtında çıxış edib öz sözünü deməmişdir».

"Kitabi-Dədə Qorqud" "O, KİMDİR ELƏ?!" sualının gurultusu altında darmadağın edildi. Bunun nəticəsində ədəbiyyatçılar daha klassik ərsi araşdırmaqdan çəkinir (haqqında yazacaqı şəxsin "feodal", "millətçi", yaxud "pantürkist" olacaqından qorxaraq), çörəyi bundan çıxanlara araşdırmlarını məcburən davam etdirəndə qara gününü göz önüne alıb heç bir mübahisə doğurmayaçaq kəsərsiz, ikibaşlı, tohlilsiz yazılar yaradırdılar. Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında xidməti olmuş şahlar, xanlar və bəylərin adını çəkmək belə mümkün deyildi; onlar yalnız proletarlaşdırılan dan, ruhanıllar allahsızlaşdırılan dan, çar məmurları olmuş yazıçı və şairlərə qulluq etdikləri dövlətə qarşı çıxarılandan sonra öyrənilirdi; "istismarçı siniflər" lo yaxın münasibətdə bulunması şübhə doğuran başçaları da arzuolunmaz "obyektlər"di. İş o yero çatmışdı ki, hətta Seyyid Nizami, Seyid İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıllı Xətayi, Qazi Bürhanəddin, Mövlana Füzuli, Molla Pənah Vəqif, Molla Vəli Vidadi, Seyid Əzim Şirvani... haqqında yazmaq əməlli-başlı tohlükəli olmuşdu.

Təriflənən hər hansı yazıçı, yaxud şair haqqında hökmən nəsə bir tənqid də söylənilirdi ki, sabah sığorta üçün dada yetsin. Məsələn, M. Rəfili qələməşəşlarını töqsirəndirir ki, onların yazısında "Məskən işgalçı adlandırdığı Xətayinin mürtəce, qatı dindar sio şərləri müsbət bir hadisə kimi təqdim edilir. Füzuli bizim dahi şairimizdir, fəqat onun da sənətindəki ziddiyətlər göstərilmir" ("Ədəbiyyat qəzeti", 5 iyun 1951).

Bu cür təhlil üsulu humanitar elm sahələrinin hamisəna hakim kəsilmişdi. Qələminə hörmət bəsləyən tənqidçilərin çoxu ya biryolluq susmağı, ya da başqa mövzularda (məsələn, rus və xarici ölkələr ədəbiyyatından) yazmağı üstün tutdu (Məmməd Cəfər, Məmməd Atif kimi).

"O, KİMDİR ELƏ?!" hədəsi yalnız elmi işçilərə deyil, bütün qələməhlinə tuşlanmışdı və hamını tolətümə salmaq məqsədi güdürdü.

ÖRNƏK. Gəng Zeynal Xəlil'in "Ədəbiyyat qəzeti"ndəki bu şəhərən sonra "Kommunist" qəzeti "Təvazökarlıq yaxşı şəydir" adlı replika verdi (26 iyul 1951). "Ədəbiyyat qəzeti" növbəti sayında əlüstü bildirdi:

« "Ədəbiyyat qəzeti" redaksiyası etiraf edir ki, bu şerdə sovet sairlərinə xas olmayan lovğalığı, qeyri-ciddiliyi ifadə edən misralar vardır (halbuki qətiyyən yoxdu - Ə.T.). Əsas metodu sosializm realizmi olan sovet şerini mücərrəd, qeyri-həqiqi, inandırıcı olmayan misralar büsbütün ziddir (heç hənanın yeridir?! - Ə.T.). [...] Redaksiya vəd edir ki, gələcək işində kommunizm quran sovet adamlarının fədakarlıq və qəhrəmanlıqla dolu yaradıcı əməyini, mənahi həyatını, daxili ələmini, vətənimizin daha qüdrətli olması uğrunda apardıqları mübarizəni əks etdirən yüksək ideyaltı, bədii cəhətdən dolğun əsərlər çap etməklə öz sahvinə düzəldəcəkdir» (07.08.1951).

Düzəltdi də - bündan sonra təbii insani duyguları əks etdirən şerlər qəzet səhifələrindən birdəfəlik yiğisdirildi, yalnız KOMMUNİSTLƏRİ, onların əməllorini tərifləyən siyasi məzmunlu şerlərə yer verildi!..

Bəli, "O, KİMDİR ELƏ?!" sualının dəhşətli nərəsi altında qarnını qorumaq namına beynini qurban verən, əli "böyükər" ətəyində olan MANQURD KOMMUNİST ziyahılar nəslə yetişdirildi. Bu gün Azərbaycan parlamentindəki asanlıqla idarə olunan deputat korpusu, rəsmi mətbuatdakı "xalq sizinlədir!" sicilləmələri, döşünə orden və medallar taxılmış, müxtəlif fəxri adlar ota edilmiş ziyahıların ölkə başçısının məddahına çərilməsi o çağdan qalan acı miraslardandır.

Bax, "O, KİMDİR ELƏ?!" bağırtısının zəhmi altında öz milli sərvətinə əl qaldırmış məhz həmin ziyahılar bu gün də evində gizlənib gözlöyir görək Azadlıq meydanındaki döyüş xalqını, yoxsa iqtidarınmı xeyrinə nəticələnəcək. Gözləyir ki, qalibin qoltuğu altına sığınaraq ona qulluq göstərsin, ondan nəsə qoparsın.

Ancaq bu bədbin gileyə yanaşı, ürəyimizdə işqli, isti bir duyu da özünə möhkəm yer edib - bu, sonadək öz əqidəsindən dönməyən, el mənəviyyatını təəssübkeş oğul kimi qeyrətlo qoruyan, ona daim arxa luran aydınların aramızdan heç vaxt oksilməməsinə olan inamdır.

"DƏDƏ QORQUD"UN TÜRKMƏNİSTANDA DA YASAQLANMASI

*Savaşın an üstünü adamları sıxışdırın,
onlara zülm edən padşahın qarşısında
doğru söz söyleməkdir.*

Məhəmməd peyğəmbər

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının Sovetlər Birliyində rusca ilk nəşri (Bakı, 1950) bu dövlətin başında duran Stalin - Beriya - Mikoyan üçlüyünün qəzəbina tuş goldı. Ulu babalarımız olan igit oğuzların "sası dinli" qonşularıyla vuruşlarda həmişə üstün gəlməsi, əsir götürülmüş gürcü qızlarına qaynar oğuz bəylərinin coşğun məclislərində şorab süzdürülməsi və tarixi gerçəkliliyi özündə doğru-düzungün əks etdirən bu kimi bir çox tutarqalar adı çəkilən üçlüyün "izzəti-nəfsinə" toxundu. 1951-in aprel ayının sonunda Sovet İttifaqının və bu dövləti idarə edən Kommunist Partiyasının başında duran həmin şəxslərin Azərbaycan Kommunist Partiyası MK-nın I katibinə qəzəblənməsindən sonra Azərbaycanda "Dədə Qorqud" a qarşı 1951-in sonundək sürmüştə quduz təbliğat kampaniyasıyla artıq ətraflı tanışışq.

Sovetlər Birliyinin və Kommunist Partiyasının başçıları türk mənəviyyatının bu şah əsərini biryolluq məhv etməkçün "Kitabi-Dədə Qorqud"un iz sala biləcəyi güman edilən bütün İttifaq ərazilərini amansız repressiya meydanına çevirdilər.

DÜNYA KOMMUNİST MƏTBUATININ bayraqdarı olan "Pravda"da 2, 7 və 16 iyul 1951 tarixli məqalələrdən sonra Türkmenistanda da "Kitabi-Dədə Qorqud" a qarşı məhvədici təbliğat kampaniyası başlandı. Bu respublikada "Dədə Qorqud"un ünvanına yönəldilən təqnidlərin ölçüsü hüdudsuz, qorqudşunaslara tutulan divanlar inkvizitorcasına amansız, dastanın yasaqlanması müddətisə Azərbaycanda oldubundan 6 dəfə artıq (36 il!) idi!..

Kremldən sərt göstəriş almış Türkmenistan KOMMUNİST PARTİYASI Mərkəzi Komitəsindən verilən komanda üzrə 14 avqust 1951-də Aşqabadda "Dədə Qorqud" a qarşı birdən-birə 6 məqalə çıxdı ("Sovet Türkmenistani", "Yas kommunist", "Turkmenskaya iskra", "Komsomolets Turkmenistana" qəzetlərində).

B.Vəlmuradov və Q.Qurbansəhədov bu "ziyanlı, xalqa qarşı, oğuz xanlarının qanlı işlərinin" təsvirindən ibarət olan, "millətçiliklə zəhərlənən", "oğuzların hökmüdar təbəqəsini tərifləyən" dastanı kəskin atəş tutdular.

1951-in avqustunda Türkmenistan KOMMUNİST PARTİYASI «"Qorqut ata" kitabı haqqında» xüsusi qərar çıxararaq onu yasaqladı. Türkmenistan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin katibi **O.Şıxmuradov**'un «Türkmen xalqına yad olan "Qorqut ata" eposu» məqaləsi 1951-in sentyabrında Türkmenistanın bütün qəzetlərində, əlavə də Moskvada - "Literaturnaya gazeta"da (27 oktyabr 1951) dərc edildi.

Görünür, Moskva həm Azərbaycan, həm də Türkmenistanda ilk "yaylım atəşləri"ni açmağı məhz Mərkəzi Komitə katiblərinə tapşırılmışdı. Ancaq Türkmenistan kommunistləri lap ağıını çıxardılar - **O.Şıxmuradov** mətbuatda "Dədə Qorqud" a qarşı **22 dəfə**, **S.Babayev**'sə **15 dəfə** (!) çıxış etdi! Onların yazılarındakı müddəələr da məzmunca Bakıda **Mircəfər Bağırov**'la **Həsən Həsənov**'un irəli sürdüyü ittihamlardan qətiyyən seçilmirdi (çünki bu kahinlərə göstərişi eyni adamlar və eyni mərkəzdən - Kremlən vermişdilər). Məsələn, artıq "dədəqorquduşunas" olmuş **O. Şıxmuradov** yazdı:

«Kösəvevlə Karriyev "Dədə Qorqud"un azərbaycanca mətni deyilən şeyi götürərək, onun xüsusən mürtəcə yerlərini əməli yolla pərdələyib onu hiyləgərliklə türkən eposuna çeviriblər. "Qorqut ata"nın türkən xalqı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur; ona kökündən bəlirsiz və yaddır».

Aşqabad "ziyali fəallarının yığıncağı"nda və Türkmenistan KOMMUNİST PARTİYASI MK-nın plenumunda (dekabr 1951) "Qorqut ata" ya hücumlarda Azərbaycandan fərqli bir cəhət də özünü göstərdi – burada "türkən xalqına düşmən olan" "Dədə Qorqud"un məhv edilməsinə rus "qorquduşunaslar"ın da qatıldığı beynəlmiləl tərkibli komanda - **O.Şıxmuradov**, **A.Zarutski**, **Q.Qurbansəhədov**, **E.Taqankova**, **Ö.Məmmədnizayov**, **O.Cumayev** fəallıq göstərdi.

Həm də bu mövzu Türkmenistanda bir neçə il KOMMUNİST'lərin yüksək soviyyəli ən müxtəlif toplantılarında: Aşqabad partiya fəallarının yığıncağında (fevral 1952), **TK(b)P XI qurultayında** (sentyabr 1952), **TK(b)P MK plenumunda** (yanvar 1953) və başqa möclislərində döndənə müzakirə edildi.

Həmin yığıncaqlarda KOMMUNİST'lər "Kitabi-Dədə Qorqud"u Türkmenistanda nəşr edən, onun haqqında araşdırmaclar aparan, yaxud ümumən qədim türkən folkloruyla məşğul olan **Məti Kösəyev**, **Baymühəmməd Karriyev**, **O.Abdalov**, **A.Kekilov** kimi görkəmlı vətənpərvər alimləri lənətləyərək "xalq düşməni" adlandırır, onların cəzalandırılması yekdilliklə tələb edir və bu tələbin bütün türkən xalqının istəyi olduğunu bəyan edirdilər. (Nə yaxşı ki, Bakıdakı müzakirələrdə alimlərimizi "xalq düşməni" adlandırmaq istəyində bulunanlar tapılmamışdır).

"Türkmenistan kommunisti" jurnalı (1953, №1) yazdı: «Bu xalq düşmənləri xalqa qarşı qanlı epos olan "Qorqut ata" eposunu uzun müddət tövliq ediblər».

Ən dəhşətli, dözülməz və insani kökündən sarsıdan cəhət budur ki, Türkmenistanda təkcə "Qorqut ata" dastanını aradan götürməklə kisayatlanmədir, adlarını yuxarıda sadaladığımız türkən alimlərinin nəşr etdirdikləri "Əsl-Kəram", "Ray-Çim", "Şahsənəm-Qərib", "Yusif-Əhməd", "Sayatlı-Həmra", "Məlikə-Dilaram", "Gül-Bilbil" kimi türkən dastanlarını, türkən ədəbiyyatının klassikləri olan **Şabəndə**'nın, **Maqrupi**'nın, **Zinhari**'nın, **Kətibi**'nin ayrı-ayrı əsərlərini də ona qoşaraq qadağan etdirilər!! Bu, türkənləri öz milli kökündən, milli mənəviyyatından zorla qoparmaq-çün dövlət səviyyəsində gerçəkləşdirilən aparteid siyasetindən başqa bir deyildi! Normal insan düşüncəsinə və əxlaqına heç cür siğışmayan bu davranışa görə kommunistlərin haçansa özlərinə bərəət qazandıra biləcəyinə inanmaq mümkünüsüzdür.

Türkmenistanda elə bir psixoloji-siyyasi durum yaradılmışdı ki, göstərilən alimlərin hamısı öz "cinayət"lərini boyunlarına aldılar. (Ancaq **Həmid Arash** və **Əbdüləzəl Dəmirçizadə** isə Bakıda dəhşətli gərginlik və sarsıntılar içərisində, sözün gerçək anlamında olumla ölüm arasında yaşasalar da hakimiyyətin hödələri qarşısında yarım addım da geri çəkiləmədir, "Dədə Qorqud" əleyhinə birçə söz də yazmadılar!).

B.Karriyev və **M.Kösəyev** 1952-də həbs edildilər və işgəncəli istintaqdan sonrakı möhbus həyatını faciəyələnən başa vurdular.

İnsaf naminə demək görəkdir ki, Bakıda Azərbaycan alimləriyle çox sərt davranışlsa da (onlar yol çəmənələrini hazırlayaraq "NKVD" əməkdaşlarının onları aparacağına hər an gözləmişdilər) onların həyatına qayılmadı.

POLAD SINMAZ, ƏYİLMƏZ

*Alimlərin sərf etdiyi mürəkkab
şəhidlərin tökünlən qanı ilə tutuşduruldu,
alimlərin mürəkkəbi çəkidi ağır gəldi.*

Məhəmməd peyğəmbər

Sovetlər Birliyində 19-21 avqust 1991-dəki üçgünlük dövlət çevrilişi vaxtı Bakıda da üstümüzə qicanan dişləri, bərələn gözləri, qaldırılan təpikləri, kinayəli qəhqəhələri gördük, xoyalən Vorkutani, Maqadanı dolaşdıq. Bizi nə gözlədiyini təsəvvürümüzə gətirib sarsıldıq. O illərdən Azərbaycan ziyalısı xəyalı yox, gerçək fəvqəladə voziyyətdə yaşayırırdı və onun Bağırov deyənə qulaq asmaması, öz sözündən dönməməsi öz ölümünə könüllü qol çekməsi deməkdir. Bu fədakarlıq Azərbaycan aydınının tarixində on şərəflə səhifələrdəndir, ona görə bu barədə ayrıca danışmaq gərəkdir.

HƏMİD ARASLI VƏ ƏBDÜLƏZƏL DƏMİRÇİZADƏ

yeganə alimlərdir ki, "Dədə Qorqud"la bağlı bütün çıxışlarda və yazınlarda kölgələri qılıncınanıb və dastana qarşı sürülen ittihamların bütün ağırlığı düz altı il onların üzərinə düşüb. Bu dəhşətli, hər dəqiqəsi ölüm qoxuyan illərdə, günlərdə onların bu basqlara, mə'nəvi-ruhi təzyiqlərə necə dözməsi möcüzədir, ancaq on inanılmayacaq şəysə onların bu altı ildə "Dədə Qorqud" əleyhina istər ağızda, istər kağızda bir kəlmə söz işlətməməsi, əksinə, onu müdafiə etməsi olub, halbuki dövrün yazılmamış qaydalarına əsasən, bu, mümkün olası şey deyildi.

Əbdüləzəl Dəmirçizadə'ni XVIII qurultaydan sonra mətbuata çıxmaga məcbur etdilər. "Azərbaycan müəllimi"nin 12 iyul sayındakı "Yolumuzu Stalin təlimi işğalndırır" məqaləsində o, dil problemlərinə toxunsa da "Dədə Qorqud"u söyməkdən yənə inadla boyun qaçırdı, "günah"ını boynuna almadi, yalnız Stalin'i candərdi tərifləməklə vəziyyətdən çıxdı. Həmid Arası'na, ümumiyyətlə, heç yerdə heç nə yazmadı.

Bu ləyaqətli insanlar imzalarının şərafını qorumağı bacardılar, halbuki, Universitetin ozamanlı rektorunun məqalələrindən gördüyüümüz kimi, hər iki alimdən günahlarını boynuna almağı israrla tələb edirdilər.

1953-də Stalin öldü. 1956-da "vətən xainləri" bəraət qazanmağa başladılar. Azərbaycanda Mircəfər Bağırov'un yerində əyləşən İ. Mustafayev onun yanına "Dədə Qorqud"dan ötrü minnətə gəlmış alimlərə dedi ki, gedin, həqiqəti yazın, heç kəsən qorxmayıñ! (Bunu mənə İmam müəllim bu il - 1991-in 28 avqustunda Azadlıq meydanındaki mitinqdə dəmişib).

Novruz bayramının otri hələ çəkilməmiş - 1957-nin 26 martında "Kommunist" qəzetiin 71-ci nömrəsində "Dədə Qorqud dastanları" adlı çox böyük bir məqalə çıxdı. Onu bir vaxtlar «Dədə Qorqud» üstündə amansızcasına incidilmiş professorlar Həmid Arası, Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Məmməd Arif, dosent Məmmədhüseyn Təhmasib imzalamışdır. Məzmunu əsasən Həmid Arasının 1939-da buraxdığı "Kitabi-Dədə Qorqud"un girişindən ibarət olan bu məqalə altı il dustaq qalmış "Kitabi-Dədə Qorqud" a oxunan BƏRAƏT HÖKMÜ'ydü! Müəlliflərinin böyük sevinc və iftixar duyğularıyla qələmə aldığı bu yazı ədalətin, qeyrətin zələlat, istibdad üzərində qəlobəsinin müjdəsiydi! Bu yazı gerçəyin, həqiqətin yalan, şər üzərində, kişiliyin, dönməzliyin, vicedanın miskinlik, mənəvi puçluq, rəzalet üzərində dalgalanan əzəmətli zəfər bayrağıydı!

Məqalədə "tariximizin, ədəbiyyatımızın, dilimizin, folklorumuzun, etnoqrafiyamızın öyrənilməsi üçün çox zəngin bir mənbə olan" bu "cahanşüməl" abidəyə özünü Jayiq elmi qiymət veriləndən sonra o dövrün siyasi ab-havasına da uyğun olaraq yazıılır:

"Xalq düşməni Bağırov (təkcə omu?! - Ö.T.) 1951-ci ildə "Dədə Qorqud" dastanlarını millətçilik töbliq edən pantürkist, panislamist bir abidə adlandıraraq bu dastanların Azərbaycanla heç bir əlaqəsi olmadığını iddia edirdi. Bu iddia tamamilə əsassızdır. Mə'lüm olduğu üzrə, V.I.Leninin qeyd etdiyi kimi, panislamizm XIX əsrin sonlarında, pantürkizm isə birinci dünya müharibəsi ərəfəsində ortaya çıxmış cərəyanlardır. X-XI əsr sifahi ədəbiyyat abidəsini pantürkizm, panislamizm abidəsi kimi qiymətləndirmək özü marksizm-leninizmə ziddir. Bağırov bu əsərin dilinin də hətta Azərbaycan dili olmadığını iddia edirdi. Bu iddia da tamamilə əsassızdır.

Əsərin dili türk dilində danışan bir sıra xalqlar üçün də tam və yaxud qismən anlaşılı olsa da lügət tərkibi, frazeoloji və grammatik quruluşu e'tibarilə digər türk dillorının hamisindən daha çox Azərbaycan dili ilə bağlıdır.

Bu məqaləyə "Kitabi-Dədə Qorqud"un Azərbaycandakı 6 illik *yasağıma son qoyuldu*. Bu, Azərbaycan aliminin kişiliyinin, qeyrətinin, elsevərlik və yurdsevərliyinin qələbəsiydi! **Bu məqalədən az sonra Bakıda "Dədə Qorqud" a biryoluq bərəət qazandıran elmi konfrans da çağırıldı.**

Türkmənistanda **yənliz 36 ildən sonra** - 1987-də Oktyabr çevrilişinin 70 illiyinə həsr olunmuş yığıncaqdə Türkmenistan KP MK-nin I katibi **Səpərmurad Niyazov** "Qorqut ata" kitabına və başqa türkmən dastanlarına qarşı yasaqların haqsızlığını ilk dəfə söz açdı. Məhz bundan sonra "Qorqut ata" mövzusu yenidən Türkmenistanda araşdırılmalara cəlb edildi.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un Azərbaycan və Türkmenistanda qadağan edilməsi qanlı KOMMUNİST PARTİYASI'nın türk xalqlarına qarşı yürütdüyü aparteid siyasetinə on görkəməklərdən biridir. Ancaq kommunistlər nə qədər qəddar və amansız olsalar da xalqımızın milli ruhunu öldürməyi bacarmadılar.

26 mart 1957 tarixli məqalədə Azərbaycan alimləri söz verdilər: "Uzun müddət şərqsünaslıq aləmini maraqlandırmış olan bu abidənin öyrənilməsi işi davam etdiriləcəkdir". Onlar bu sözün üstündə kişi kimi durdular - **Həmid Arası** sonralar dastanın yeni nəşrini hazırlayıb buraxdırdı (1962), onu orta məktəb dörsliklərinə saldırdı, haqqında çoxlu məqalələr yazdı. **Əbdüləzəl Dəmirçizadə** «"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının dili» monoqrafiyasının (1959), bir sıra sanballı məqalələrin müəllifi oldu, dil tarixinə dair kitablarında "Kitabi-Dədə Qorqud" a layiqinçə yer ayırdı. Onların davamçıları olan çoxlu başqa dəyərli bilginlərimiz də "Kitabi-Dədə Qorqud" u yeni-yeni nəşrlərdə, ali və orta məktəb auditoriyalarında, elmi-tədqiqat institutlarının nüfuzlu araşdırılmalarında yaşatdırılar!

Bəli, Azərbaycan aliminin ərdəmiylə Dədəm Qorqud yenidən boy boyladı, söy söylədi!..

1991, 1997
(2000-in iyulunda yenidən işlənib).

İÇİNDƏKİLƏR

Müəllifdən	3-4
"Amansızlıqla ifşa etmək və divan tutmaq lazımdır!"	5-10
Kahin buyuruq quludur	11-15
"Rartiya qayğısının yeni parlaq bir ifadəsi"	16-21
"O, kimdir elə?!"	22-24
"Dədə Qorqud"un Türkmenistanda da yasaqlanması	25-27
Polad sinmaz, oyilməz	28-30

Ədalət Şərif oğlu TAHİRZADƏ.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un faciəsi.

Bakı. "Kür" nəşriyyatı, 2001.

"Kür" nəşriyyat-poliqrafiya birliyinin mətbəəsində
(akademik Zahid Xəlilov küçəsi, 25) basılıb.

2002
729

672